

Інформація – це надзвичайно дієва зброя, особливо в наш час. Для того, щоб не піддаватися її впливу, кожному з нас необхідно навчитися аналізувати інформацію, вміти відділяти факти від нашарувань пропаганди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ададуrow В. В. Наполеонові "українці": шляхта Правобережжя у французьких планах воєнної кампанії 1812 р. // Проблеми історії України XIX – початку XX ст., 2013. № 21. С. 33–42.
2. Земцов В. Н. Россия глазами Наполеона // Политическая лингвистика, 2016. С. 181–186.
3. Листовки Отечественной войны 1812 года. Сб. документов. М., 1962. С. 161.
4. Манифест 6 июля 1812 г. «О сборе внутри Государства земского ополчения» // ПСЗ. Т. XXXII. С. 388.
5. Мельникова Л. В. Антинаполеоновская пропаганда в России 1806–1814 гг.: формирование образа внешнего врага // ФЕ-2013. «Русская кампания» Наполеона: события, образы, память. М.: ИВИ РАН, 2013. С. 162–178.

Дюг М.

наук. керівник – доц. Костюк Л. В.

ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ Р. ВАЛЛЕНБЕРГА

Хто рятує одне життя – рятує цілий світ. Такі слова можна сказати про відомого шведського дипломата Р. Валленберга, котрий під час Другої світової війни брав участь у порятунку угорських євреїв. Саме життя та обставини його смерті до сьогодні містять багато таємниць. Дослідженням біографії та дипломатичної діяльності Р. Валленберга займалися ряд істориків та науковців: В. Бірштейн, С. Бергер, Б. Янгфельдт, І. Карлберг, А. Рогінський та ін. Коли Рауль народився його бабуся зазначала: “Малюк Рауль, що називається, народився в сорочці, – для забобонних це означає щось хороше, хоча не знаю, що саме. Мене ж порадувало, що він з’явився на світ в неділю. Хай буде це добрим знаком!”[1]. І це справді стало добрим знаком, адже Рауль Валленберг вніс вагомий внесок в справу порятунку людських життів, на завершальному етапі Другої світової війни.

Р. Валленберг народився 4 серпня 1912 р. в передмісті Стокгольма. Рід Валленбергів – відомий в Швеції, до котрого належало декілька поколінь банкірів, дипломатів та державних діячів. Далекий предок Р. Валленберга по материнській лінії – один з перших представників єврейської громади Швеції. Про своє єврейське походження Р. Валленберг говорив: “Така людина, як я, яка одночасно і Валленберг, і наполовину єврей, ніколи не може бути переможена”[2].

У підлітковому віці Р. Валленберг зацікавився архітектурою та згодом навчався в Мічиганському університеті (США). Після закінчення університету, він повертається в Швецію, де займається бізнесом. У 1936 р. Р. Валленберг працював у Центрально-європейській торговій компанії, власником котрої був угорський єврей Калман Лауер. В цей період він активно подорожує по Європі, де спілкується із єврейськими біженцями.

19 березня 1944 р. із окупацією Угорщини німецькими військами, розпочалися масові депортації євреїв у табори смерті. Ці події дали поштовх до створення у 1944 р. президентом США Ф. Рузвельтом Управління у справах військових біженців, метою котрого був порятунок євреїв та інших жертв нацистських переслідувань. Також Управління вирішило звернутися до нейтральних країн із проханням збільшити штат своїх дипломатичних представництв в Угорщині. Саме в цей період дипломатичне представництво Швеції розпочинало операцію із порятунку євреїв від депортації та видачу їм паспортів й віз. Для цього в Угорщину необхідно було направити представника, котрий би займався видачею цих документів. Спочатку в якості виконавців місії із порятунку угорських євреїв були обрані Ф. Бернадот, К. Лауер, але влада Угорщини ці кандидатури відхилила. Згодом американським урядом на посаду першого секретаря шведського посольства в Будапешті був запропонований Р. Валленберг, котрий отримав всі необхідні дипломатичні права.

Чому саме Р. Валленберг взявся за цю складну місію, існують різні думки істориків? Так, Д. Сміт у своїй книзі “Людина, яка врятувала 100.000 євреїв” наголошував, що Р. Валленберг проявляв особливу симпатію до євреїв, а події, котрі трапилися глибоко вразили його. Іншу

думку висловлював історик Упсальського університету П. Левіне, котрий вказував на те, що ні в одному із своїх листів Р. Валленберг не піднімав тему гоніння євреїв. До поїздки в Палестину, в нього було звичайне упереджене ставлення до євреїв. Більше того, фірми Р. Валленберга уклали ряд угод із компаніями Німеччини. Також історик стверджував, що головним мотивом для Р. Валленберга була просто нудьга, котру той відчував на роботі, а згодом з'явилася жага пригод. На думку історика, Р. Валленберг міг прийняти рішення залишитися в Стокгольмі та «спостерігати» за геноцидом з боку, але він цього не зробив.[3]

Р. Валленберг свою дипломатичну діяльність розпочав одразу ж після воєнного перевороту в Будапешті, де при владі був нацистський рух “Схрещені стріли”, під керівництвом Ференца Салаші. Для початку Р. Валленберг зняв близько тридцяти будинків в місті, на котрих розмістив таблички “Шведська бібліотека” або “Шведський культурний центр”. Одночасно дипломат роздавав так звані “шведські захисні паспорти” (синьо-жовті бланки зі шведським гербом посередині). Цей документ підтверджував, що його власник знаходиться під захистом нейтральної держави та повинен був вселяти довіру пильним німецьким та угорським чиновникам. Слід зазначити, що юридичної сили цей документ не мав, але Р. Валленбергу вдалося переконати владу у його законності. Так, від Міністерства закордонних справ Угорщини Р. Валленбергу вдалося отримати дозвіл на випуск 4500 охоронних паспортів, до цього дипломат залучив близько 350 осіб.

Після воєнного перевороту в Угорщині одразу розпочалися масові єврейські погроми, про які Р. Валленберг писав до міністерства закордонних справ Швеції [4]. Після них на території Угорщини було створено гетто в єврейському районі Пешта. Згодом через Будапешт стали відправлятися перші “марші смерті” протяжністю в 120 миль. Тоді Р. Валленберг та П. Ангер курсували по дорозі між Будапештом та Хедешхаломом, підвозивши до колон продовольство, ліки та теплий одяг. У Р. Валленберга при собі був зошит із списком тих, хто мав шведські паспорти та свіжі бланки, котрі заповнювалися й видавалися на місці. У 1979 р. П. Ангер про ці події згадував: “До цього часу нам вже вдалося врятувати близько ста чоловік. У деяких були шведські паспорти, інших ми визволяли, блефуючи. Валленберг не здавався і зробив ще кілька поїздок по цій дорозі, в результаті чого він повернув в Будапешт ще деяке число євреїв” [4]. Попри всі перешкоди та незважаючи на пряму загрозу власному життю, Р. Валленберг намагався врятувати якомога більшу частину євреїв від таборів смерті. Так, за підрахунками самого Р. Валленберга, в ході цих маршів смерті було врятовано близько двох тисяч чоловік.

У перші дні 1945 р. після звільнення Будапешту Червоною армією, Р. Валленберг та його шофер Лангфельдер виїхали в супроводі радянських солдатів до Дебрецена, де знаходилася штаб-квартира радянського керівництва і відтоді ніхто їх не бачив на свободі. Шведські дипломати неодноразово надсилали запити в СРСР щодо їх долі, але точної відповіді не одержували. Так, у 1957 р. Швеція знову звернулася із запитом до Радянського Союзу про зникнення Р. Валленберга. У відповідь з Москви одержали рукописний документ, котрий був датований 17 липня 1947 р., де вказувалося: “Ув'язнений Валленберг помер у себе в камері минулої ночі” [5]. Проте шведська влада до нього поставилася із недовірою. Лише в 1989 р. до Москви було запрошено членів сім'ї дипломата та вручено після тривалих років пошуків паспорт, його записну книжку та інші особисті речі. За офіційною версією, ці документи знайшлися при ремонті архівів КДБ.

Згодом було створено робочу групу з представників Швеції та СРСР для з'ясування долі Р. Валленберга. Однак, у 2001 р. комісія прийшла до висновку, що пошуки зайшли в глухий кут, і припинила своє існування.

У 2012 р. на підмосковній дачі колишнього глави КДБ І. Серова було знайдено схованку з його щоденниками, де стверджувалося, ніби Р. Валленберг був убитий в 1947 р. Після публікації щоденників родичі Р. Валленберга знову звернулися в ФСБ Росії з проханням ознайомити їх з недоступними раніше документами, що проливають світло на причини його смерті, але прохання було відхилено.

Тому, 31 жовтня 2016 р. Швеція офіційно визнала смерть Р. Валленберга, а умовною датою загибелі національного героя слід вважати 31 липня 1952 р. (згідно зі шведським законом, людина яка пропала безвісти, оголошується померлою через п'ять років після зникнення). За точку відліку було взято офіційну дату смерті, котру вказала радянська влада.

Проте і до сьогодні існують сумніви щодо обставин смерті Р. Валленберга, немає відповідей на запитання, чому влада СРСР так довго приховувала всі обставини та факти смерті шведського дипломата. На думку деяких дослідників, вбивство Р. Валленберга було чітко сплановано. Ймовірно через неможливість завербувати дипломата на свою сторону, радянська влада вирішила його позбутися [6].

26 листопада 1963 р. Р. Валленберг отримав почесне звання – Праведник народів світу, а 1987 р. йому було надано Почесне громадянство держави Ізраїль. Через клопотання висунуте членом Конгресу Т. Лантошем (чиє життя врятував Р. Валленберг), дипломату було надано Почесне громадянство США. У своєму зверненні у конгресі, в січні 2008 р., Т. Лантош зазначив: “Під час нацистської окупації, цей молодий герой-дипломат залишив зручний і безпечний Стокгольм заради порятунку людських життів в тому пеклі, яким став Будапешт. У нього було мало спільного з цими людьми: він був лютеранином, вони – євреями; він – шведом, вони – угорськими громадянами. Мужня і діяльна людина, він врятував життя тисяч чоловіків, жінок і дітей, надавши їм захист шведської корони” [7].

Попри невідому історію смерті Р. Валленберга, він став для Швеції національним героєм. Чимало пам’яток споруджено на його честь, установи та вулиці мають його ім’я, про його життя зняті фільми, написані книги та статті. Р. Валленберг є одним із найбільш шанованих та відомих рятівників євреїв в роки Голокосту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенгт Янгфельдт. Рауль Валленберг. Исчезнувший герой Второй мировой. 2015. С. 9.
2. Рауль Валленберг. <https://toldot.ru/RaulWallenberg.html> (дата звернення 19.03.2019)
3. Непонятый герой. <http://www.word4you.ru/publications/16401/> (дата звернення 19.03.2019)
4. Кто такой Рауль Валленберг, тайну смерти которого до сих пор скрывает ФСБ. <https://www.currenttime.tv/a/28651049.html> (дата звернення 19.03.2019)
5. Рауль Валленберг: Противостоял нацизму. <https://ru.sweden.se/ljudi/raul-vallenberg-v-protivostoyanii-s-nacizmom/> (дата звернення 20.03.2019)
6. Рауль Валленберг и его убийцы. <https://www.svoboda.org/a/2000947.html> (дата звернення 20.03.2019)
7. Рауль Валленберг. <https://www.yadvashem.org/ru/righteous/stories/wallenberg.html> (дата звернення 20.03.2019)

Луковицький Д.

Науковий керівник – доц. Морська Н. Л.

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВА ЛЮДИНИ»

Людське право є фундаментом для розвитку соціуму. Воно забезпечує гармонійне його існування, уможливаючи рівність і справедливість. Питання такого балансу завжди актуальні в суспільстві. Таким чином, право має певний пріоритет, існує «верховенство права». Але саме по собі воно схильне залишатися фікцією, якщо не існує механізму його захисту. Проміжною ланкою «верховенства права» та «механізму захисту верховенства права» є «система прав». Це є механізм права, який дає можливість визначити чи назване право є правом, чи воно порушено. Система прав не є абсолютном – множинність думок не дає змоги цілком уніфікувати це поняття. Втім, певна уніфікація все ж існує у вигляді домінації однієї ідеї над іншою. Така система має бути найближча до істини права відповідно до умов часу. Оскільки час змінний, домінуюча система так само зазнає модифікації. Через це у розумінні теперішньої системи прав важливий ретроспективний аналіз минулого досвіду. І однією з найбільш важливих подій у цьому є зміна парадигми у XIX-XX століттях – перехід від концепції природного та позитивного права до поняття прав людини. Мета статті і є у аналізі цих трансформаційних процесів.

Природне право функціонує поза людським впливом. За позицією філософів початку Нового Часу природне право було невід’ємною частиною світу й аксіомою для його існування та розвитку. Фактично, природне право сприймалось як непорушний закон, який не може бути змінений людиною. Але це вже не характерно для XVIII-XIX століть. Гегель у своїх роботах